

TIL VA MILLIY QADRIYATLAR O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK

Bozorova Lola Ismoil qizi

Termiz davlat universiteti O'zbek filologiyasi fakulteti Filologiya va tillarni o'qitish (o'zbek tili) ta'lim yo'nalishi talabasi

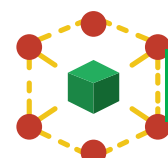
ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada til va milliy qadriyatlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlik, tilning madaniy merosni saqlash hamda avloddan-avlodga uzatishdagi roli tahlil qilinadi. Til shunchaki aloqa vositasi emas, balki millatning ruhi, tafakkur tarzi va ma'naviy qiyofasini aks ettiruvchi bosh omil ekanligi asoslab beriladi. Yusuf Xos Hojib o'zining mangu asarida tilni oddiy muloqot vositasi emas, balki millatning ruhiyati, madaniyati va o'zligini saqlab qoluvchi eng oliy qadriyat deb baholaydi. Muallif fikricha, har bir xalqning ma'naviy dunyosi va milliy tarbiyasi aynan uning so'zlashuv madaniyatida namoyon bo'ladi.

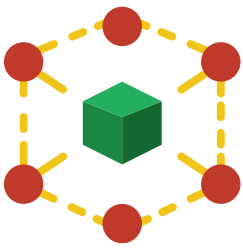
KALIT SO'ZLAR: ona tili, milliy qadriyat, madaniy meros, milliy o'zlik, tafakkur tarzi, milliy mentalitet, tarbiya mezonlari, globallashuv, Abdulla Avloniy, til sofliqi.

ABSTRACT: This article analyzes the organic connection between language and national values, as well as the role of language in preserving cultural heritage and passing it on from generation to generation. It is argued that language is not just a means of communication, but a main factor reflecting the spirit, way of thinking and spiritual image of the nation. Yusuf Khass Hajib in his immortal work evaluates language not as a simple means of communication, but as the highest value that preserves the spirit, culture and identity of the nation. According to the author, the spiritual world and national upbringing of every nation are reflected in its speech culture.

KEYWORDS: native language, national value, cultural heritage, national identity, way of thinking, national mentality, criteria of upbringing, globalization, Abdulla Avloni, purity of language.

АННОТАЦИЯ: В данной статье анализируется неразрывная связь между языком и национальными ценностями, роль языка в сохранении и передаче культурного наследия из поколения в поколение. Обосновывается, что язык - это не просто средство общения, а главный фактор, отражающий дух, образ мышления и духовный облик нации. Юсуф Хос Хаджиб в своем бессмертном произведении оценивает язык не как простое средство общения, а как высшую ценность, сохраняющую дух, культуру и самобытность нации. По мнению автора, духовный мир и национальное воспитание каждого народа отражаются именно в его культуре общения.

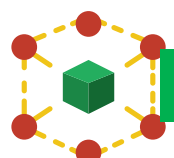
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: родной язык, национальные ценности, культурное наследие, национальная идентичность, образ мышления, национальный менталитет, критерии воспитания, глобализация, Абдулла Авлони, чистота языка.

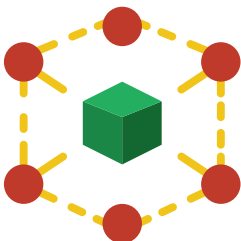
ANNOTASYON: Bu makalede dil ve milli değerler arasındaki ayrılmaz bağ, dilin kültürel mirasın korunması ve nesilden nesile aktarılmasındaki rolü analiz edilmektedir. Dil sadece bir iletişim aracı değil, bir milletin ruhunu, düşünce tarzını ve manevi görünümünü yansıtan temel bir faktör olduğu kanıtlanmaktadır. Yusuf Has Hajib, kendi ebedî eserinde dili basit bir iletişim aracı değil, bir milletin ruhunu, kültürünü ve kimliğini koruyan en yüce değer olarak değerlendirir. Yazarın görüşüne göre, her halkın manevi dünyası ve ulusal eğitimi, konuşma kültüründe kendini gösterir.

Ana dil, ulusal değer, kültürel miras, ulusal kimlik, düşünce tarzı, ulusal zihniyet, eğitim kriterleri, küreselleşme, Abdulla Avloni, dil saflığı.

Kirish. Har bir xalqning tarixi, madaniyati va ma'naviy olami uning tilida muhrlanadi. Til – millatning borligi, uning o'ziga xosligini belgilovchi eng birinchi va asosiy belgidir. Ma'rifatparvar bobomiz Abdulla Avloniy ta'kidlaganidek: "Har bir millatning borlig'i dunyoda borlig'ini ko'rsatadurgan oyinai hayoti til va adabiyotidir". Shu bois, tilni asrash – milliy qadriyatlarni, millatning o'zini asrash bilan barobardir. Til nafaqat fikr bayon qilish, balki dunyoni idrok etish qurolidir. Har bir millatning o'ziga xos yashash tarzi, falsafasi va ruhiyati uning so'z boyligida namoyon bo'ladi. Masalan, o'zbek tilidagi „or-nomus“, „andisha“, „andoza“, „mehmondo'stlik“ kabi so'zlar shunchaki tushunchalar emas. Ular xalqimizning asrlar davomida shakllangan axloqiy mezonlari va qadriyatlarini ifodalaydi. Boshqa tillarga aynan tarjima qilib bo'lmaydigan bunday so'zlar millatning o'ziga xos dunyoqarashini ko'rsatib beradi. Milliy qadriyatlar – xalqning ertaklari, dostonlari, maqol va matallari orqali yashaydi. Bu boy ma'naviy meros esa faqat til vositasida avlodlardan avlodga o'tadi. Masalan, xalq maqollaridagi „Kattaga hurmatda bo'l, kichikka izzatda“, „Ota rozi – xudo rozi“ kabi o'gitlar til orqali yoshlar ongiga singdiriladi. Agar til o'z nufuzini yo'qotsa, ushbu maqollarda yashiringan asriy tarbiya tizimi va milliy qadriyatlar ham unutilishga yuz tutadi. Globallashuv davrida milliy tillarni asrash va ularni rivojlantirish har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda¹. Davlat tili va milliy qadriyatlar – jamiyatni birlashtiruvchi, xalqni yagona maqsad sari etaklovchi qudratli kuchdir. Tilning davlat va jamiyat hayotidagi o'rini mustahkamlash, yosh avlodni ona tiliga hurmat ruhida tarbiyalash milliy o'zlikni saqlab qolishning birdan-bir kafolatidir.

¹ Sayfullayeva R. va boshqalar. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: "Innovatsiya-Ziyo", 2020.

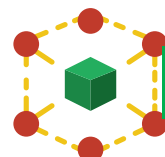

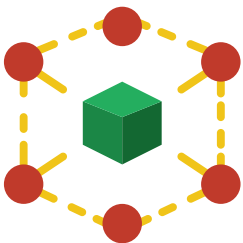

Yusuf Xos Hojibning XI asrda yaratilgan mangu asari – "Qutadgʻu bilig" shunchaki adabiy yodgorlik emas, balki turkiy xalqlarning dunyoqarashi, davlatchilik madaniyatlari va milliy qadriyatlarini oʻzida jamlagan ulkan qomusdir. Asarda til masalasi shunchaki fikr almashish yoki aloqa vositasi darajasida qolib ketmaydi. Muallif tilni millatning ruhi, uning oʻzligini asrab-avaylovchi eng oliy va muqaddas milliy qadriyat sifatida talqin etadi. Yusuf Xos Hojib qarashlarida til va milliy qadriyatlar bir-biri bilan chambarchas bogʻlangan boʻlib, ularni bir-biridan ayri holda tasavvur qilib boʻlmaydi. Asar yaratilgan Qoraxoniylar davrida ilm-fan va rasmiy muloqotda arab tili, nazm va adabiyotda esa fors tili juda kuchli nufuzga ega edi. Bunday sharoitda Yusuf Xos Hojibning oʻz dostonini sof turkiy tilda yozishi oddiy voqea emas, balki ulkan maʼnaviy jasorat va milliy gʻururning yorqin namunasi edi. Muallif turkiy tilning har qanday chuqur falsafiy fikrni, nozik tuygʻularni va davlatni boshqarish qoidalarini ifodalashga qodir boʻlgan boy va mukammal til ekanligini amalda koʻrsatib berdi. Uning fikricha, oʻz ona tilini qadrlash, uni asrash va rivojlantirish — millatning mavjudligini, uning madaniy mustaqilligini hamda asriy qadriyatlarini saqlab qolishning eng birlamchi kafolatidir. Oʻz tilini yoʻqotgan xalq oʻzligini, tarixini va barcha qadriyatlarini ham yoʻqotishga mahkumdur. "Qutadgʻu bilig" asarida insonning ichki madaniyati, olgan tarbiyasi, axloqi va qadriyatlarga boʻlgan sadoqati aynan uning nutqi, soʻzlashish uslubi orqali baholanadi². Yusuf Xos Hojib inson qadrini uning soʻzi bilan oʻlchaydi. Yuksak maʼnaviyatli, milliy tarbiya koʻrgan inson hech qachon yomon, behuda yoki yolgʻon soʻzlarni tilga olmaydi. Xalqimizga xos boʻlgan shirinsuxanlik, andisha, kattalarga hurmat va kichiklarga izzat kabi olijanob fazilatlar aynan til madaniyati orqali hayotga koʻchadi. Muallif nasriy mantiq bilan uqtiradiki, insonning qalbi qanchalik toza va qadriyatga boy boʻlsa, uning tili ham shunchalik goʻzal, rostgoʻy va atrofdagilarga foyda keltiradigan boʻladi. Yaxshi soʻz insonlarni birlashtiradi, koʻngillarni yaqinlashtiradi va jamiyatda ezgulik urugʻini sochadi. Dostonda tilga ehtiyotkorona va masʼuliyat bilan munosabatda boʻlish masalasi alohida bobda juda qattiq turib talab qilinadi. Muallif tildan chiqadigan soʻzning kuchini ikki tomoni oʻtkir pichoqqa yoki olovga oʻxshatadi: u ham baxt keltirishi, ham ulkan kulfatga sabab boʻlishi mumkin. Asardagi mashhur nasriy oʻgʻitlarda til darvoza ortida poylab yotgan yirtqich arslonga qiyoslanadi. Agar inson oʻz tilini jilovlay olmasa, u oʻz boshiga va atrofidagilarga kulfat yogʻdiradi. Oʻylab, mulohaza qilib, oʻz vaqtida va oʻrnida gapirish — nafaqat shaxsiy odob, balki jamiyatda adolat, tinchlik, hamjihatlik va oʻzaro ishonch kabi milliy qadriyatlarni mustahkamlashning bosh omilidir. Til madaniyatiga amal qilingan jamiyatda gʻiybat, tuhmat va nizo boʻlmaydi, bu esa millatning jipsligini taʼminlaydi. "Qutadgʻu bilig" asarining syujeti toʻrtta ramziy qahramon oʻrtasidagi muloqotlar va bahslar asosiga qurilgan. Bular: Kuntugʻdi, Oytoldi, Ugʻdulgʻmish va Odgʻurmishlardir³ Ushbu qahramonlar oʻzaro suhbatlarida turkiy xalqlarning mehmondoʻstlik,

² Lingvokulturologiya (Til va madaniyat) yoʻnalishi, Nizamiddin Mahmudov (2012-yil) – „Tilning mukammal tadqiqi yoʻllarini izlab...“ (Oʻzbek tilshunosligida lingvomadaniyatshunoslik asoslarini yoritgan fundamental asar).

³ N. Dilmurodova, N. Husanov, R. Xoʻjaqulova (2014-yil) – „Oʻzbek tili“ kitobxon.com

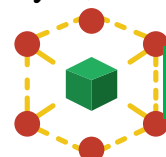
halollik, mehnatsevarlik, vatanga sadoqat, oila muqaddasligi va ilm-fanga intilish kabi eng go‘zal urf-odatlarini muhokama qilidilar. Bu milliy qadriyatlar aynan til vositasida hikmatli so‘zlarga, o‘g‘itlarga va maqollarga aylanadi. Til bu o‘rinda ulkan xazina vazifasini bajaradi — u o‘tmishda shakllangan boy ma‘naviy merosni, xalqning donishmandligini o‘zida saqlab, kelajak avlodlarga bezavol yetkazib beradi.

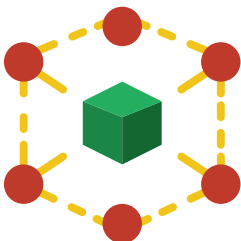
Til va milliy qadriyatlar — bir ildizdan suv ichib, birga chirmashib ketgan ikki muqaddas tushunchadir. Til shunchaki muloqot vositasi emas, balki millatning ming yillar davomida shakllangan ma‘naviy olami, quvonchi, dardi va hayotiy falsafasi ko‘chgan jonli ko‘zgudir. Inson o‘z ona tilida ilk bor kalom aytar ekan, qon-qoniga singgan milliy o‘zlikni, ajdodlar ruhini his eta boshlaydi. Xalqning asriy urf-odatlarini, kattalarga hurmat, andisha va mehr-oqibat kabi eng go‘zal qadriyatlarini aynan tilning ohanglarida, uning so‘z boyligida yashaydi. Masalan, biz o‘zbek tilida birovga murojaat qilganda ishlatadigan xushmuomalalik shakllari ortida xalqimizning yuksak tarbiyasi va mehmondo‘stligi yotadi. Tilimizdagi har bir ibora, maqol va matal millat tafakkurining betakror durdonasidir. Agar millat o‘z tilini yo‘qotsa, asrlar davomida asrab-avaylab kelgan o‘zligidan, madaniyatidan va tarixiy xotirasidan ham ajraladi. Shuning uchun ham ona tilini ardoqlash — bu milliy gururni, ajdodlar merosini va kelajak avlod oldidagi mas‘uliyatni anglash demakdir. Til bor ekan, millat yashaydi, uning qadriyatlari barhayot qoladi va dunyo sivilizatsiyasida o‘z o‘rniga ega bo‘ladi.

XULOSA. Til va milliy qadriyatlar o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni tahlil qilar ekanmiz, til shunchaki fikr almashish yoki muloqot qilish quroli emas, balki millatning borligini, uning o‘tmishi, buguni va kelajagini o‘zida jamlagan eng buyuk ma‘naviy fenomen ekaniga guvoh bo‘lamiz. Har bir xalqning asrlar davomida shakllangan dunyoqarashi, yashash falsafasi, axloq me‘yorlari va urf-odatlarini aynan uning ona tilida muhrlanadi va til vositasida jonlanadi. O‘zbek tilidagi har bir so‘z, ibora va nutqiy etiket ortida xalqimizga xos bo‘lgan mehr-oqibat, andisha, kattalarga hurmat va mehmondo‘stlik kabi fundamental qadriyatlar yotadi. Bugungi globallashuv va madaniyatlar qarishuvi davrida tilni asrash masalasi shunchaki lisoniy ehtiyoj emas, balki milliy xavfsizlik va millat sifatida omon qolish shartiga aylandi. Dunyo tajribasi shuni ko‘rsatadiki, o‘z tilini yo‘qotgan har qanday xalq, qanchalik boy yoki qudratli bo‘lmasin, o‘zligidan mahrum bo‘ladi va tarix sahnasidan o‘chib ketadi. Tilning yo‘qolishi — milliy tafakkurning, asriy qadriyatlarning va o‘sha millatga xos bo‘lgan betakror madaniy dunyoning halokatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat‘iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2017.6. Mahmudov N. Til. – Toshkent: "Yozuvchi", 1998.7.
2. Mahmudov N. Til va madaniyat. – Toshkent: "O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi", 2007.8.
3. Sayfullayeva R. va boshqalar. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: "Innovatsiya-Ziyo", 2020.

4. Yusuf Xos Hojib (1069–1070-yillar) – „Qutadg‘u bilig“ („Saodatga eltuvchi bilim“)
5. Alisher Navoiy (1499-yil) – „Muhokamat ul-lug‘atayn“ („Ikki til muhokamasi“).
6. Abdulla Avloniy (1913-yil) – „Turkiy Guliston yoxud axloq“.
7. N. Dilmurodova, N. Husanov, R. Xo‘jaqulova (2014-yil) – „O‘zbek tili“ kitobxon.com
8. S.X. Zayniyev (2020-yil) – „Milliy qadriyatlar va ma‘naviy merosning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni“ [aps.tsuos.uz.Oyina.uz](#) portali ijodiy jamoasi (2023-yil) – „Milliy qadriyatlar atlası“ (Kitob-albom) [oyina.uz.3](#).
9. Lingvokulturologiya (Til va madaniyat) yo‘nalishi, Nizamiddin Mahmudov (2012-yil) – „Tilning mukammal tadqiqi yo‘llarini izlab...“ (O‘zbek tilshunosligida lingvomadaniyatshunoslik asoslarini yoritgan fundamental asar).

